

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN 978-974-01-9587-4

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๕๕

องค์การค้ำของ สกสค. จัดพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ประกาศสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เรื่อง อนุญาตให้ใช้สื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา

ด้วยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำหนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้พิจารณาแล้วอนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษาได้

ประกาศ ณ วันที่ ๐๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

(นายชินภัทร ภูมิรัตน)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คำนำ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจินตนาการทางศิลปะ ชื่นชมความงาม ตลอดจนมีสุนทรียภาพ ซึ่งกิจกรรมทางศิลปะจะช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม ตลอดจนการนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะวิธีการทางศิลปะ กล้าแสดงออกอย่างอิสระด้วยความเชื่อมั่นและเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้

เพื่อให้การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ บรรลุตามตัวชี้วัดและมาตรฐานการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำหนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน **นาฏศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓** ขึ้น โดยนำเสนอสาระการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักสูตร อาทิ องค์ประกอบของบทละคร ภาษาทางนาฏศิลป์ รูปแบบการแสดง การประดิษฐ์ท่ารำ และบทบาทของนาฏศิลป์และการละครในชีวิตประจำวัน ซึ่งหวังว่าหนังสือเรียนเล่มนี้จะอำนวยความสะดวกให้กับนักเรียน ครู และผู้ที่เกี่ยวข้อง นำไปใช้ในการเรียนการสอนศิลปะได้ อย่างไรก็ตามหากหนังสือเรียนนี้มีข้อปรับปรุงประการใด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานยินดีรับข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

หนังสือเรียนเล่มนี้สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของคณะผู้จัดทำ ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญด้านศิลปศึกษา ด้านการจัดการศึกษา ตลอดจนศิลปินที่มีส่วนร่วมในการนำเสนอผลงานเพื่อการศึกษาค้นคว้า สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานขอขอบคุณไว้ในโอกาสนี้

(นายชินภัทร ภูมิรัตน)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๐๕ ธันวาคม ๒๕๕๔

เรื่อง	หน้า
หน่วยที่ ๑ หัวใจคือบทละคร	๑
หน่วยที่ ๒ นาฏยภาษา	๑๕
หน่วยที่ ๓ นาฏกรรมนำไทย	๒๔
หน่วยที่ ๔ นาฏยประดิษฐ์	๕๖
หน่วยที่ ๕ นาฏยวิจารณ์	๗๐
หน่วยที่ ๖ นาฏยาภรณ์	๘๓
หน่วยที่ ๗ ละครนี้หรือคือชีวิต	๙๖
บรรณานุกรม	๑๐๓

หน่วยที่ ๑ หัวใจคือบทธละคร

หลังจากจบหน่วยเรียนนี้ นักเรียนจะ...

๑. เข้าใจองค์ประกอบของบทธละคร
๒. อธิบายลักษณะของโครงเรื่อง
๓. อธิบายเกี่ยวกับตัวละครและการวางลักษณะนิสัยตัวละคร
๔. อธิบายความคิดหรือแก่นของเรื่อง
๕. อธิบายบทสนทนาในบทธละคร
๖. ยกตัวอย่างการวิเคราะห์บทธละคร
๗. ฝึกทักษะเบื้องต้นในการเขียนบทธละครสั้น
๘. นำความรู้เรื่องบทธละครไปใช้ในการเลือกรับชมละคร
๙. เห็นความสำคัญและคุณค่าของบทธละคร

เตรียมความพร้อม

ดูภาพด้านล่างนี้แล้วลองจินตนาการว่า นักเรียนจะนำไปผูกเป็นเรื่องราวที่ต่อเนื่องกัน และ
แต่งเป็นบทละครสั้นได้อย่างไร

องค์ประกอบของบทละคร

ละครเป็นศิลปะการแสดงประเภทหนึ่งที่ใช้เล่นเป็นเรื่องราวติดต่อกันตั้งแต่ต้นจนจบ เรื่องที่
นำมาแสดงอาจเล่นเป็นเรื่องยาวติดต่อกันหลายตอนจบ เช่น ละครหลังข่าวทางสถานีโทรทัศน์ หรือ
ตัดตอนมาจากบทละครเรื่องยาว แล้วเล่นให้จบในตอนเดียว ในเวลา ๒-๓ ชั่วโมง แบบละครกรรม
ศิลป์ หรืออาจเล่นเป็นละครสั้น ตอนเดียวจบก็ได้ ละครเกือบทุกประเภทยกเว้นละครสร้างสรรค์
มักแสดงโดยมีบทละครเป็นคู่มือสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้กำกับการแสดง ผู้แสดง ผู้กำกับเวที
ผู้ออกแบบฝ่ายศิลป์ ใช้เป็นแนวทางในการทำงาน

บทละคร คือ บทประพันธ์ที่ผู้เขียนบทละครประพันธ์ขึ้นเพื่อนำเสนอเรื่องราว ความคิด
สาระ เหตุการณ์ และจินตนาการของคนที่ต้องการสื่อสาร (Message) ผ่านผู้แสดงไปยังผู้ชม
โดยการจัดแสดงเป็นละครประเภทต่าง ๆ ที่เราเคยชม

องค์ประกอบที่สำคัญของบทละคร คือ

- ❖ โครงเรื่อง
- ❖ ตัวละครและการวางลักษณะนิสัยตัวละคร
- ❖ ความคิดหรือแก่นของเรื่อง
- ❖ บทสนทนา

โครงเรื่อง (Plot)

เป็นการลำดับของเหตุการณ์ภายในกรอบของบทละครเรื่องหนึ่ง ตั้งแต่จุดเริ่มต้น การดำเนิน
เรื่อง ไปจนถึงจุดลงเอยหรือตอนจบของเรื่อง การวางโครงเรื่องจึงเป็นการวางแผนหรือการกำหนด
เส้นทางของตัวละครที่ทำให้ผู้ชมเข้าใจว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน ภายใต้สภาพแวดล้อมอย่างไร ตัวละคร
ต้องพบปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง เขาแก้ปัญหา ตัดสินใจ หรือมีพฤติกรรมอย่างไร และนำไปสู่ผลลัพธ์
ที่เกิดขึ้นอย่างไร

วิธีการวางโครงเรื่องอาจแตกต่างกันออกไปตามความนิยมในแต่ละยุคสมัย แต่สิ่งที่สำคัญ
คือโครงเรื่องมักแสดงถึงความขัดแย้งหรือปัญหา (Conflict) ของตัวละคร ขณะที่เรื่องราวดำเนินไป
เมื่อความขัดแย้งทวีความรุนแรงขึ้น เข้มข้นขึ้น หรือยุ่งยากขึ้น จนปัญหามวมดบหรือยุ่งยากขึ้น
จนถึงจุดสูงสุด ทำให้ตัวละครต้องตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง และนำไปสู่การคลี่คลายของปัญหาซึ่งเป็น
ตอนจบ ทั้งหมดนี้ คือ **โครงสร้างของเรื่อง** ละครส่วนใหญ่มักเป็นไปในแนวนี

โดยทั่วไปโครงเรื่องมักประกอบด้วยขั้นตอนอย่างน้อย ๕ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การเริ่มเรื่องหรือเรียกว่าการปูพื้น
๒. การสร้างเงื่อนไขหรือปัญหา
๓. จุดวิกฤตหรือความยุ่งยาก
๔. จุดวิกฤตสูงสุดหรือจุดสูงสุด
๕. บทสรุปเพื่อการคลี่คลาย

ตัวละครและการวางลักษณะนิสัยตัวละคร (Character and characterization)

ตัวละคร คือ ผู้กระทำและผู้ได้รับผลการกระทำในบทละคร เราสามารถแบ่งประเภทของ
ตัวละครได้หลายแบบ เช่น

๑. การแบ่งตามความสำคัญ แบ่งได้เป็น

๑.๑ ตัวละครหลัก (Main character) เป็นตัวเอกของเรื่องซึ่งเป็นแกนนำในการดำเนิน
เรื่อง เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อเรื่อง และทำให้เรื่องราวดำเนินต่อไปจากต้นจนจบ ตัวละครหลักอาจ
เป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายร้ายก็ได้

๑.๒ ตัวละครรอง (Supporting character) มีความสำคัญรองจากตัวละครหลัก มี
บทบาทคอยช่วยเหลือสนับสนุนหรือช่วยแก้ปัญหาให้กับตัวละครหลัก บางครั้งเราเรียกว่าผู้ช่วยพระเอก
หรือนางเอก ขณะเดียวกันฝ่ายผู้ร้ายก็มีผู้ช่วยได้

๒. การแบ่งตามพฤติกรรม แบ่งได้เป็น

๒.๑ ตัวละครที่ดำเนินเรื่อง (Protagonist) เป็นตัวละครหลักที่มีจุดมุ่งหมายเป็นการกระทำที่ทำให้เรื่องดำเนินไปตามโครงสร้างของโครงเรื่อง ตัวละครฝ่ายนี้อาจเรียกว่าตัวละครฝ่ายดี หรือพระเอกนางเอก

๒.๒ ตัวละครฝ่ายตรงข้าม (Antagonist) เป็นตัวละครที่เข้ามาขัดขวางหรือกระทำการสวนทางกับตัวละครที่ดำเนินเรื่อง อาจเรียกว่า ผู้ร้าย ตัวร้าย หรือตัวอิจฉา

๒.๓ การวางลักษณะนิสัยตัวละคร คือ การที่ผู้เขียนบทละครกำหนดให้ตัวละครแต่ละตัวมีลักษณะนิสัยอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามเรื่องราวที่ต้องการนำเสนอ การวางลักษณะนิสัยตัวละครอาจทำได้ ๒ แบบ คือ

- ตัวละครที่มีลักษณะนิสัยตายตัว (Typed character) ตัวละครมีนิสัยด้านเดียวตั้งแต่ต้นจนจบ เช่น พระเอกต้องดี เก่ง เป็นสุภาพบุรุษ นางเอกต้องสวย อ่อนโยน เรียบร้อย ผู้ร้ายต้องร้ายตลอดเรื่อง ตัวอิจฉาต้องอิจฉานางเอกและสร้างเรื่องวุ่นวายตลอด เช่น เอื้อยในละครพื้นบ้านเรื่อง “ปลาบู่ทอง”

- ตัวละครที่เห็นได้รอบด้าน (Well-round character) ตัวละครแบบนี้มักมีลักษณะแบบคนธรรมดาที่มีทั้งส่วนดีและส่วนเสียในตัวเอง เช่น มนุษย์ค้างคาว ในเรื่อง Spiderman III ตัวละครแบบนี้มักมีการพัฒนานิสัยหรือมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการมองโลกเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตเนื่องจากเหตุการณ์แวดล้อมที่เกิดขึ้น

การวางลักษณะนิสัยตัวละครเป็นการสร้างตัวละครให้มีชีวิต คือ ผู้เขียนบทจะมองเห็นตัวละครเหมือนกับว่าเขามีชีวิตอยู่จริง (ในยุคใดยุคหนึ่ง หรือสถานที่แห่งหนึ่ง) โดยตัวเขาจะเห็นภาพตัวละครที่อยู่ในฉากกำลังกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยกิริยาท่าทาง คำพูดอย่างชัดเจน ผู้เขียนบทอาจวางลักษณะนิสัยตัวละครโดย

- การกำหนดลักษณะทางกายภาพ เช่น อายุ ความสูง รูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ การแสดงออก การพูด
- การกำหนดลักษณะทางจิตใจ เช่น ใจร้อน ใจเย็น โกรธง่าย มุทะลุ ตี้อารมณ์ กล้าแสดงออก รวมทั้งทัศนคติในการมองโลก
- การกำหนดภูมิหลัง เช่น พื้นฐานทางการศึกษา ฐานะครอบครัว การเลี้ยงดู ความล้มเหลวหรือความสำเร็จในอดีต ตำแหน่งหน้าที่การงาน

ในฐานะผู้ชมละคร เราอาจเรียนรู้ลักษณะนิสัยของตัวละครได้จาก

- คำบรรยายของผู้เขียนบทละคร
- คำพูดของตัวละครเอง
- คำพูดของตัวละครอื่น
- การกระทำของตัวละคร

ความคิดหรือแก่นของเรื่อง (Theme)

ความคิดหรือแก่นของเรื่อง หมายถึง การใช้เหตุผลในเรื่อง ความหมายของเรื่อง สาระสำคัญที่แฝงไว้ในละครที่ผู้เขียนบทต้องการสื่อสารกับผู้ชม ผู้ชมมักสรุปแก่นของเรื่องได้เมื่อชมละครจนจบ โดยสรุปเองว่าละครเรื่องนี้บอกสาระสำคัญอะไรแก่ตน หากเป็นนิทานสำหรับเด็กมักพบแก่นของเรื่องได้จากคำกล่าวที่ว่า “นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า...”

ในการสื่อสารกับผู้ชม ผู้เขียนบทละครมักไม่บอกแก่นของเรื่องตรง ๆ แบบในนิทาน แต่มักซ่อนหรือแฝงความคิดไว้ในคำพูด การกระทำ ผลการกระทำของตัวละคร การดำเนินเรื่อง บทละครทุกเรื่องมักมีแก่นของเรื่องแฝงไว้เสมอ แม้บางเรื่องอาจดูว่าไร้สาระ บทละครที่ดีมักมีแก่นของเรื่องที่ทำให้ผู้ชมนำไปคิดต่อ ทำให้ละครมีคุณค่าแก่การชมในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม ความสามัคคี การช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่า หรือผู้ประสบภัยพิบัติ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

บทละครเรื่องหนึ่งอาจมีแก่นของเรื่องเพียงประการเดียวหรือหลายประการก็ได้ เช่น บทละครเรื่องพระอภัยมณี แฝงแก่นของเรื่องไว้หลายประการ ได้แก่

- ความสำคัญและคุณค่าของการศึกษาเล่าเรียน การที่พระอภัยมณีไปศึกษาเรื่องการเป่าปี่ ครีสุวรรณศึกษาเรื่องกระบี่กระบอง แม้พระบิดาจะเห็นว่าไม่มีประโยชน์ต่อการปกครองบ้านเมือง แต่ก็ช่วยให้ทั้งสองพระองค์ฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ นานามาได้
- การพลัดพรากจากครอบครัวซึ่งเป็นที่ยกย่องเป็นทุกข์ การที่พระอภัยมณีและครีสุวรรณต้องออกจากบ้านเมืองไปผจญภัยนานมาก ทำให้ไม่ได้พบบุคคลที่เป็นที่รัก
- การเชื่อคนง่ายโดยไม่ไตร่ตรองนำความเดือดร้อนมาให้ การที่สุตสาครเชื่อซีเปลือยโดยง่ายทำให้ต้องถูกปลักตกกลงไปในเหว
- การสำนึกถึงบุญคุณเป็นสิ่งที่ควรสรรเสริญ เจ้าเมืองการเวกสำนึกถึงบุญคุณของสุตสาครที่ช่วยปราบซีเปลือย แม้สุตสาครจะเป็นเด็กเล็กก็ตาม

บทสนทนา (Dialogue)

บทสนทนาหรือภาษาในละคร เป็นการเลือกใช้คำพูดที่เหมาะสมในการแสดงความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ รวมทั้งศิลปะในการเจรจา การสื่อความหมายในบทสนทนา (ในการแสดงโขน เรียกว่า บทพากย์ เเจรจา) มีจุดประสงค์ให้ผู้ชมเข้าใจเรื่องราวและมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ (มีอารมณ์ร่วม) บทสนทนาอาจเป็นบทร้อยแก้ว เช่น การโต้ตอบของตัวละครในละครพูด ละครโทรทัศน์ หรืออาจเป็นบทร้อยกรองประเภทโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน เช่น ในบทละครที่เป็นวรรณกรรมชั้นสูงของไทยบทละครของเชกสเปียร์ บทละครในปัจจุบันนิยมแต่งเป็นบทร้อยแก้ว ใช้คำพูดธรรมดาที่คนสามัญทั่วไปใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน

บทสนทนาหรือภาษาในละครมีหน้าที่ ดังนี้

- ให้ข้อมูลพื้นฐานและภูมิหลังของเรื่อง มักพบในตอนเริ่มเรื่อง โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับกาลเวลา สถานที่ บรรยากาศ สภาพชีวิต ฯลฯ อาจมีนายโรง ผู้บรรยาย กลุ่มคอรัส หรือตัวละครบรรยาย
- ให้ข้อมูลและภูมิหลังเกี่ยวกับตัวละคร โดยกล่าวถึงบุคลิก ลักษณะนิสัย พฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิด เป้าหมายในชีวิต ซึ่งอาจปรากฏในคำพูดของตัวละครตัวหนึ่ง หรือตัวละครอื่นในเรื่อง
- ช่วยสร้างจังหวะและลีลาของแต่ละฉากแต่ละตอน จังหวะในที่นี้หมายถึง จังหวะของการกระทำ หรือจังหวะประจําของตัวละคร อาจจะใช้ ปานกลาง เร็ว ส่วนลีลาเกี่ยวกับความอ่อนหวาน นุ่มนวล เร้าใจ รุกเร้า ตื่นเต้น เช่น ฉากรบจะมีจังหวะรวดเร็ว ลีลารุกเร้า ตื่นเต้น หวาดเสียว ฉากรักจะมีจังหวะช้า ลีลานุ่มนวล อ่อนหวาน

ละครราชของไทยหัวใจอยู่ที่การรำ บทพูดหรือเจรจามีน้อย แต่ละครแบบตะวันตก เช่น ละครพูด ละครเวที ละครโทรทัศน์ รวมทั้งภาพยนตร์หัวใจอยู่ที่การพูด ผู้แสดงต้องฝึกฝนลีลาและทักษะการพูดให้สอดคล้องกับเรื่องราวและบทบาทที่แสดง เสียงที่เปล่งออกมาต้องชัดเจน ไม่แปร่ง ไม่ติดขัด จึงจะทำให้การแสดงราบรื่น

ตัวอย่างบทละคร

ตัวอย่างบทละครที่นำมาให้นักเรียนศึกษาองค์ประกอบในหน่วยเรียนนี้น่ามาจากตอนหนึ่งในบทละครพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ เรื่อง “หัวใจนักรบ”

บทละครเรื่อง หัวใจนักรบ

ชื่อบทละคร

คำบรรยาย
ตัวละคร

	ตัวละคร	
	พวกเรา	
พระภิรมย์วรการ	อายุประมาณ ๕๐ ปี	นอกราชการ
นายสว	อายุ ๑๘ ปี	บุตรพระภิรมย์วรการ
นายสวาย	อายุ ๑๖ ปี	
นายสวัสดิ์	อายุ ๑๕ ปี	
นายกองตรี พระยาวิสูตรสาคร	สมุหเทศาภิบาลมณฑลหัตถินบุรี ผู้บังคับการกรม	
	เสือป่าหัตถินบุรี	

พวกข้าศึก

ผู้บังคับการกองทหารข้าศึก

ปลัดกรมทหารข้าศึก

นายร้อยตรีกองทหารข้าศึก

นายทหารนักบินของข้าศึก

หมายเลขฉาก หรือองค์

ชุดที่ ๑

คำบรรยายฉาก

ฉาก : ห้องรับแขกบ้านพระภิรมย์วรการ ที่เมืองมณีบูรณ มณฑลหัตถินบุรี เป็นห้องในเรือนตึกเก่า ๆ ด้านหลังมีประตูเปิดออกไปเฉลียง ต่อเฉลียงไปมีสวน ด้านขวามีหน้าต่าง ด้านซ้ายมีประตูสำหรับเข้าไปภายในเรือน เครื่องตกแต่งมีเป็นโต๊ะเก้าอี้ต่าง ๆ ไม่สู้ดีปานใด โต๊ะตั้งกลาง เก้าอี้ล้อมโต๊ะ และมีเก้าอี้ตั้งติด ๆ กับฝาข้าง มีรูปถ่ายติดฝาเป็นรูปหมู่โดยมาก และมีรูปพระภิรมย์แต่งเต็มยศข้าราชการพลเรือนชั้นอำมาตย์โท

(หมายเหตุ : ซ้าย ขวา คือ ซ้ายขวาของตัวละคร)

คำบรรยายเหตุการณ์ตอนเปิดเรื่อง

(เมื่อเปิดม่าน นายสวากับนายสวัสดิ์เดินเข้ามาด้วยกันจากเฉลียง นายสวายแต่งตัวสวมกางเกงจีนกับเสื้อชั้นใน นายสวัสดิ์แต่งตัวสวมกางเกงขาสั้นสีด้ายอย่างลูกเสือ ใส่ถุงเท้ารองเท้าดำ ใส่เสื้อขาว แต่ภายในเสื้อขาวมีเสื้อลูกเสือและมีผ้าพันคอลูกเสือคาดพุงทับเข็มขัด ถือห่อกระดาษหนึ่ง)

สวาย : (จับแขนสวัสดิ์ไว้แล้วพูด) เดี่ยวก่อน จะรีบร้อนไปไหน

สวัสดิ์ : ไปเอาอะไรในห้องนอน (ทำท่าจะไป)

คำบรรยายการกระทำของตัวละคร

สวาย : ไปอาบน้ำกันเถอะนะ เดี่ยวจะป่วยมากไป อย่ารำไร มาสิ ถอดเสื้อลิ้น (ทำท่าจะเข้าปลดกระดุมให้นายสวัสดิ์ แต่นายสวัสดิ์ไม่ยอมให้ปลด)

สวัสดิ์ : พุทโธ่ ประเดี๋ยวเดี๋ยวเท่านั้นแหละ อย่ายุ่งไปหน่อยเลย

สวาย : ก็ทำไมจะต้องผลัดด้วยเล่า (จับแขนสวัสดิ์ไว้ สวัสดิ์สละแขนทั้งกันไปมา ห่อกระดาษตก สวัสดิ์กับสวายก็ลงเก็บพร้อมกัน แย่งกันจนกระดาษขาด แลเห็นหมวกลูกเสืออยู่ในห่อ) อ้อ! อย่างนี้เอง!

บทสนทนา(คำพูด) ของตัวละคร

สวัสดิ์ : ก็ยุ่งอย่างนี้แหละ (ฉวยหมวกได้ ตั้งท่าจะวิ่งไปในเรือน)

สวาย : (จับแขนไว้) อ้อ! นี่แกแอบไปเป็นลูกเสือแล้วฤ

สวัสดิ์ : เป็นแล้วละ จะทำไมฉัน

สวาย : กันจะต้องไปทำไมแก เดี่ยวนี้คอยดูคุณพ่อรับงานแกดีกว่า

สวัสดิ์ : นี่พี่สวายจะไปปากบอนอย่างนั้นฤ

สวาย : ฉันก็ต้องไปบอกให้คุณพ่อรู้สิ ว่าแกขัดขืนโอวาทของท่าน จำไม่ได้ฤ ท่านว่าอยู่เร็ว ๆ นี้เองว่าท่านไม่ต้องการให้ลูกท่านไปเป็นลูกเสือลูกหมาอะไร

สวัสดิ์ : คุณพ่อจะว่าอะไร ๆ ก็ตามใจท่าน แต่ฉันเกิดมาเป็นลูกผู้ชายกับเขาชาติหนึ่ง แล้วก็ไม่อยากให้เสียชาติ

เทคนิคการเขียนบทละคร

การเขียนบทละครเป็นการกำหนดเนื้อเรื่องโดยการเชื่อมโยงตัวละครและเหตุการณ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นการสร้างเรื่องราวขึ้นจากความคิดจากกระบวนการค้นหา รวบรวม จัดเรียบเรียง ตกแต่ง และปรับปรุง จนเป็นผลงานการประพันธ์ที่สามารถนำไปใช้ในการแสดงได้

นักเขียนบทละครจึงควรมีคุณสมบัติในการเป็นนักอ่าน นักคิด นักวิเคราะห์ นักวิชาการ นักฝัน และนักเขียนในขณะเดียวกัน ความสามารถในการเขียนบทเป็นคุณสมบัติพิเศษของแต่ละคน แต่เป็นคุณสมบัติที่สามารถฝึกฝนจนเกิดความชำนาญได้

แหล่งที่จะนำมาเขียนบท

ที่มาของการเขียนบทอาจได้จากแหล่งต่าง ๆ ดังนี้

๑. จากวรรณกรรม เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น บทละครที่มีอยู่แล้ว นิทานพื้นบ้าน ฯลฯ การนำวรรณกรรมประเภทนี้มาใช้ ผู้เขียนควรนำเรื่องราวเหล่านั้นมาดัดแปลงหรือประยุกต์ให้เข้ากับโอกาสในการนำละครไปแสดง หรือรายการที่จะจัดทำขึ้นใหม่

๒. จากปัญหาหรือสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวันของผู้เขียนพบเห็น ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง บุคคลรอบข้าง ข่าวจากหนังสือพิมพ์หรือทางโทรทัศน์ที่มีประเด็นน่าสนใจ สามารถนำมาเขียนเป็นเรื่องราวได้

๓. จากความคิดหรือจินตนาการของผู้เขียนเอง บทละครประเภทนี้จะเป็นอิสระ เพราะเกิดจากความคิดของผู้เขียนเอง อาจได้รับแรงบันดาลใจจากเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วนำมาคิดมาเขียนบทละครที่แต่งขึ้นจากทักษะและความสามารถของผู้เขียนเอง ละครหรือภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ต่างดาวมักเป็นจินตนาการของผู้เขียนเอง บางครั้งผู้เขียนอาจสร้างแรงบันดาลใจจากการสมมติว่า “จะเกิดอะไรขึ้น...ถ้า”

เทคนิคเบื้องต้นในการเขียนบทละคร

การเขียนบทที่จะนำไปใช้ในการแสดงอาจกระทำในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

แนวคิดหลัก (Main idea)

การเขียนบทละครเริ่มจากความคิดหรือแนวคิดหลักว่าเราต้องการนำเสนอเรื่องราวบางอย่างแก่ผู้ชม แนวคิดหลักเปรียบเสมือนแกนของเรื่องนั้น ๆ ผู้เขียนต้องเข้าใจความคิดของตนเองให้ชัดเจนก่อน แล้วจึงจับประเด็นหรือดึงข้อมูล เนื้อหาบางอย่างที่น่าสนใจมาผูกเป็นเรื่องราวหรือวางโครงเรื่องที่จะนำไปสู่แกนของเรื่องนั้น

การวางโครงเรื่อง (Outline)

เป็นการนำแนวคิดมาผูกเป็นเรื่องราวที่มีลำดับเหตุการณ์ที่ดำเนินไปตั้งแต่ต้นจนจบ เป็นการขยายแนวคิดให้มีการดำเนินเรื่องโดยหาตัวละครและเหตุการณ์มาใส่ โดยคำนึงถึงความสนุกสนานชวนติดตาม และเอกภาพที่จะนำไปสู่แกนของเรื่อง ตัวอย่างนิทานเรื่องกากับหงส์ กายากมีขนสวยเหมือนหงส์จึงไปแอบนำขนของหงส์มาแซมขนของตัวเอง แต่เมื่อไปเข้ากับฝูงหงส์ หงส์จับได้ว่าเป็นกากก็เลยไม่ยอมรับ ช่วยกันจิกตีไล่ออกจากฝูง ทำให้กากได้รับความเจ็บปวดและอับอายมาก การวางโครงเรื่องจบลงที่นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า ความทะเยอทะยานไม่ได้ช่วยให้มีความสุข

การวางโครงเรื่องโดยทั่วไปอาจจัดลงในรูปสามเหลี่ยม ดังนี้

เริ่มจากนำเรื่องอย่างใดอย่างหนึ่งที่จุด ก แล้วสร้างจุดสำคัญขึ้นทีละอย่าง (ระหว่าง จุด ก ถึงจุด ข) และทวีความเข้มข้นขึ้นจนถึงจุด ข ซึ่งเป็นจุดสำคัญที่สุด แล้วเหตุการณ์เริ่มคลี่คลาย (จากจุด ข ถึงจุด ค) และจบลงที่จุด ค

การวางโครงเรื่องมีหลายรูปแบบ ดังนี้

- ความรัก เริ่มจากคน ๒ คนรักกัน (อาจเป็นพี่น้อง พ่อแม่ลูก คนรัก ก็ได้) แล้วมีเหตุให้ต้องพรากจากกัน
- รักสามเเล้ว ระหว่างชาย ๒ หญิง ๑ หรือหญิง ๒ ชาย ๑ เป็นเหตุให้มีการแข่งขันเพื่อเอาชนะ
- ความสำเร็จ เป็นเรื่องชีวิตที่ต้องฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ จนประสบความสำเร็จในที่สุด
- แฟนตาซี เป็นแนวเรื่องที่ชีวิตพบอุปสรรค ถูกกลั่นแกล้งต่าง ๆ นานา จนในที่สุดมีเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันมาทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไป
- ล้างแค้น ตัวเอกถูกกลั่นแกล้ง พ่อแม่ถูกทำร้าย ต้องไปฝึกวิทยายุทธ แล้วกลับมาล้างแค้น
- กลับเนื้อกลับตัว ตัวเอกอาจทำสิ่งชั่วร้าย ต่อมาได้รับแรงกระตุ้นหรือเผชิญเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้กลับตัวเป็นคนดี

โครงเรื่องขยาย (Treatment)

เป็นการใส่ส่วนขยายลงไปโครงเรื่องหรือเนื้อเรื่องเพื่อให้มีรายละเอียดที่น่าสนใจชวนติดตาม โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็นฉาก ๆ หรือเป็นตอน ๆ รายละเอียดในส่วนนี้ต้องใช้เหมาะสม หากเพิ่มเติมมากเกินไปจะทำให้เรื่องเยิ่นเย้อ น่าเบื่อ

เทคนิคการเขียนโครงเรื่องขยายควรคำนึงถึง

- คุณค่าการแสดง ผู้เขียนบทควรระลึกว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลอย่างไรต่อตัวละคร ความคิดหรืออารมณ์ของตัวละครที่ต้องแสดงออกมาเป็นอย่างไร
- สร้างความสงสัย ทำให้ผู้ชมอยากรู้และติดตามเรื่องราวโดยตลอด ทำให้ผู้ชมรู้สึกเหมือนตัวละครอยู่ในเหตุการณ์ และอยากรู้อย่างจะเกิดอะไรขึ้นกับเขา
- การตามล่าหรือค้นหา เป็นเทคนิคที่ทำให้ตัวละครต้องค้นหาหรือตามหา เช่น ทำเสียงตื่นเต้น ระทึกใจ ทำให้ตัวละครต้องค้นหาแหล่งของเสียง จนเกิดเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ขึ้น หรือการที่ตัวละครต้องตามหาใครสักคน แต่มีเหตุให้คลาดกันไปคลาดกันมา ผู้ชมจะรู้สึกว่ามีส่วนร่วมในการตามหาและคอยลุ้นว่าจะได้พบกัน
- อารมณ์ขัน การใส่อารมณ์ขันหรือมุขตลกลงไปจะทำให้เรื่องผ่อนคลาย ไม่ต้องเครียดเกินไป ทำให้ผู้ชมรู้สึกสนุกสนาน อย่างไรก็ตามการใส่มุขตลกมากเกินไปก็ทำให้น่าเบื่อได้

ตัวอย่างการกำหนดโครงเรื่องขยายของบทละครเรื่อง “เพื่อน”

ฉาก	สถานที่	รายละเอียด
๑	ในห้องเรียนสาระภาษาไทย	นางสาว ก นั่งทำหน้าเบื่อหน่าย แอบกระซิบกับเพื่อนว่าเบื่อ นาย ข ส่งเกมคอมพิวเตอร์ซึ่งได้มาใหม่ให้นางสาว ก แอบเล่นเกมอย่างเามั่น ไม่สนใจสิ่งที่ครูสอน นางสาว ค เตือนนางสาว ก ให้สนใจการเรียน แต่เธอไม่ใส่ใจ ยังคงเล่นต่อ
๒	ภายในบ้านนางสาว ก	เธอกลับถึงบ้าน แม่เรียกให้ช่วยทำงานบ้าน แต่เธอปฏิเสธอ้างว่าจะทำการบ้าน แล้วเข้าห้องปิดประตูเปิดเครื่องคอมพิวเตอร์แล้วเล่นเกม พอได้ยินเสียงแม่เดินมาที่ประตูก็เปลี่ยนหน้าตาทำทิวากำลังค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ต เล่นจนตึกจึงเข้านอน
๓	หน้าห้องวัดผล	นางสาว ก ดูประกาศคะแนน พบว่าสอบตกทุกวิชาจึงร้องไห้โฮ นาย ข เข้ามาพูดเยาะเย้ย ขณะที่นางสาว ค เข้ามาปลอบโยน

บทสนทนา (Dialogue)

เมื่อกำหนดแนวคิดและโครงเรื่อง แตกโครงเรื่องเป็นฉาก ๆ แต่ละฉากมีรายละเอียดของเหตุการณ์และประเด็นที่จะสนทนาระหว่างตัวละครได้แล้ว ขั้นตอนสุดท้ายคือนำรายละเอียดของแต่ละฉากมาเขียนเป็นบทละครซึ่งประกอบด้วยการกระทำและบทสนทนาระหว่างตัวละครในแต่ละฉาก เทคนิคการเขียนบทสนทนาคือ ใช้คำพูดที่มีความสำคัญต่อเรื่อง ทำให้เรื่องราวดำเนินไปข้างหน้าไม่เยิ่นเย้อ คำพูดที่เลือกใช้ต้องเหมาะสมกับลักษณะนิสัยและบทบาทของตัวละคร เช่น โจร คนร้าย มักพูดจาหยาบคาย คนที่กำลังโกรธมักใช้ถ้อยคำรุนแรง หม่อมสาวที่อยู่ในอารมณ์รักมักใช้ถ้อยคำอ่อนหวาน เอาใจ เป็นต้น

ตัวอย่างบทสนทนาจากละครเรื่อง “เพื่อน”

- นางสาว ก : เอ้อ เบื่อ เบื่อ เบื่อมากเลย เมื่อไหร่จะหมดชั่วโมงซะที เบื่อจะแย่อยู่แล้ว
- นาย ข : เบื่อเธอแกล เอ้านี้เลย เอาไปเลย เกมมัน ๆ เพิ่งได้มาเมื่อวานนี้เอง

- นางสาว ก : (แอบเล่นเกมใต้โต๊ะเรียน) อ้อ มันจริง ๆ ด้วย เอาเลย นั่น ต้องยังงั้น มันสุด ๆ เลย ขอบใจแทนะ ที่ให้ฉันยิ้ม
- นางสาว ค : นี่แก อย่ามัวเอาแต่เล่นเกมอยู่เลยน่า ใกล้สอบแล้ว อาจารย์กำลังตัว อาจออกข้อสอบเรื่องนี้ด้วยนะ แกตั้งใจฟังหน่อยซี
- นางสาว ก : ฉันไม่สน กำลังสนุกอยู่เชียว แกอย่ายุ่งน่า ฉันเก่งซะอย่าง ยังไงฉันก็ สอบผ่านอยู่แล้ว แกไม่เชื่อก็คอยดูละกัน ฉันต้องได้คะแนนดีกว่าแกแน่ ๆ

สิ่งที่ทำให้ละครสนุก

ละครเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านตัวละครซึ่งมีความต้องการหรือเป้าหมายในชีวิตบางอย่าง โดยทั่วไปมนุษย์เรามีความต้องการความรัก ความอบอุ่น ความสุข ความปลอดภัย ความสำเร็จ การยอมรับจากผู้อื่น ตำแหน่งหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำ คุณภาพชีวิต หากเราแต่งเรื่องว่าหญิงสาวที่ยากจนคนหนึ่งฝันว่าวันหนึ่งจะมีเจ้าชายมาพบเธอ แล้วทั้งคู่ก็คบหากัน แล้วก็แต่งงานกัน ชีวิตเธอก็ลงเอยด้วยความสุข แบบนี้ผู้ชมอาจนึกว่าไม่สนุก ไม่มีอะไรน่าสนใจ ไม่มีเรื่องให้ลุ้นว่าหญิงสาวและเจ้าชายหนุ่มจะลงเอยอย่างไร แต่ถ้าหญิงสาวถูกแม่เลี้ยงกลั่นแกล้ง ถูกใช้ให้ทำงานหนัก รวมทั้งลูกของแม่เลี้ยงซึ่งเป็นน้องสาวคนละแม่ของเธอก็ช่วยรุมรังแกด้วย จนเธอได้พบเจ้าชายในฝัน แต่เรื่องก็ยังไมลงเอย เธอต้องพบอุปสรรคและการแข่งขันจากน้องสาวมากมายกว่าจะได้สมหวัง เรื่องราวก็จะสนุกกว่าเดิม สิ่งที่ทำให้ละครสนุกคือปัญหาอุปสรรคที่ผ่านเข้ามา ทำให้ตัวละครต้องต่อสู้ ต้านทาน แก้ปัญหา เพื่อนำไปสู่สิ่งที่ตนต้องการ ปัญหาอุปสรรคในละคร เราเรียกว่า **ความขัดแย้ง** (Conflict) นั่นเอง

- ความขัดแย้งจึงเป็นส่วนสำคัญในการวางโครงเรื่อง หากไม่มีความขัดแย้งจะไม่มีละครเกิดขึ้น (ถึงมีก็อาจไม่สนุก) ความขัดแย้งในละครอาจเกิดจากความขัดแย้งภายในตัวละครเอง หรือเกิดจากสาเหตุภายนอก
- ความขัดแย้งระหว่างตัวละครด้วยกันเอง เช่น พระเอก-นางเอก พระเอก-ผู้ร้าย นางเอก-ครอบครัว (พ่อ-แม่) นักเรียน-คุณครู เพื่อน-เพื่อน
 - ความขัดแย้งของตัวละครกับสังคม เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากกฎเกณฑ์ของสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ลัทธิ ความเชื่อ ค่านิยมในชุมชนหรือสังคม เช่น เรื่อง “ครูบ้านนอก” พระเอกต้องการทำความดีแต่สังคมไม่สนับสนุน เนื่องจากสังคมนั้นนับถือผู้มีอำนาจซึ่งได้อำนาจมาในทางที่ผิด
 - ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับธรรมชาติ เช่น ปัญหาจากภัยธรรมชาติ ได้แก่ พายุ น้ำท่วม แผ่นดินไหว ภาวะโลกร้อนที่มนุษย์กำลังเผชิญ นอกจากนี้ยังรวมถึงพลังที่อยู่เหนือธรรมชาติที่มนุษย์ไม่อาจควบคุมได้
 - ความขัดแย้งภายในตัวละครเอง หรือความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับโชคชะตา มักเป็นความขัดแย้งในการเลือกทางเดินชีวิต ความขัดแย้งกับความต้องการของตัวเอง ความขัดแย้งที่จะเลือกทำความดีหรือความชั่ว

- ความขัดแย้งที่กำหนดขึ้นในบทละครทำให้ตัวละครต้องหาทางแก้ปัญหา หรือเอาชนะอุปสรรค หรือเลือกทางเดินใหม่ซึ่งมีผลเปลี่ยนแปลงชีวิตไปจากเดิม

ส่วนประกอบของการเขียนบทละคร

- การเขียนบทละครที่จะนำไปแสดงละครพูดมีส่วนประกอบ ดังนี้
- หน้าปก ระบุชื่อเรื่อง ชื่อผู้เขียนบท
 - เรื่องย่อ รายชื่อตัวละคร ลักษณะนิสัย
 - ตอนต้นของฉากแต่ละฉาก เป็นคำบรรยายฉาก โดยบอกลำดับของฉาก สถานที่ เวลา และตัวละครที่อยู่ในฉากนั้นทั้งหมด
 - คิวแสงและเสียง ถ้าต้องการให้มีคิวแสงและเสียงในจังหวะใดเป็นพิเศษ
 - บทสำหรับตัวละคร ประกอบด้วยบทสนทนา การกระทำ ท่าทาง รวมทั้งการเข้ามาในเวทีและการออกจากเวทีของตัวละคร

สรุป

บทละคร คือ บทประพันธ์ที่เขียนขึ้นเพื่อนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ สำหรับนำไปจัดแสดงละคร องค์ประกอบที่สำคัญของบทละครมี ๔ ส่วน คือ โครงเรื่อง ตัวละครและลักษณะนิสัยตัวละคร ความคิดหรือแก่นของเรื่อง และบทสนทนา โครงเรื่อง คือ ลำดับของเหตุการณ์ในละคร ตัวละคร คือ ผู้กระทำและผู้รับผลการกระทำในละคร การวางลักษณะนิสัยตัวละคร คือ การที่ผู้เขียนบทกำหนดตัวละครให้มีลักษณะนิสัยตามเรื่องราวที่ต้องการนำเสนอ ความคิดหรือแก่นของเรื่อง คือ สารสำคัญของละครที่ต้องการสื่อสารกับผู้ชม ส่วนบทสนทนา คือ ภาษาที่ใช้ในละคร ซึ่งอาจเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้ เทคนิคเบื้องต้นในการเขียนบทละคร คือ เริ่มจากการพัฒนาแนวคิดหลักซึ่งนำไปสู่โครงเรื่อง โครงเรื่องขยาย และบทสนทนา

คำถามและกิจกรรมท้ายหน่วยเรียน

๑. บทละครคืออะไร และมีความสำคัญอย่างไร
๒. องค์ประกอบที่สำคัญของบทละครมีอะไรบ้าง
๓. ตัวละครมีกี่ประเภท อะไรบ้าง
๔. การวางลักษณะนิสัยตัวละครทำได้อย่างไรบ้าง
๕. แก่นของเรื่องคืออะไร ละครทุกเรื่องจำเป็นต้องมีแก่นของเรื่องหรือไม่
๖. เลือกรับชมละครเวที ๑ เรื่อง วิเคราะห์ลักษณะนิสัยตัวละครและแก่นของเรื่อง
๗. ศึกษาตัวอย่างบทละครที่นักเรียนสนใจ ๑ เรื่อง และแยกส่วนประกอบของบทละครนั้น

ประมาณ ๑ ฉากหรือ ๑ องก์

๘. พิจารณาภาพในตอนเตรียมความพร้อม และฝึกเขียนบทละครสั้น ๑-๒ องก์จากภาพเหล่านั้น แลกเปลี่ยนกันศึกษากับเพื่อน ๆ

